

BOSNA-HERSEK'TEKİ KARGAŞANIN ARKA PLANI

Emin Emin

Referans için: Emin, Emin. "Bosna-Hersek'teki Kargaşanın Arka Planı". İNSAMER Analiz. 08.11.2021.

 Analiz

Bosna-Hersek'te 12 yıl yüksek temsilci olarak görev yapan Valentin Inzko'nun Srebrenitsa Soykırımı'nın inkârını ve aralarında Ratko Mladiç'in de bulunduğu savaş suçlarının yüceltilmesini suç sayan düzenlemeyi yasalaştırma kararı, ülkede ayrılıkçı seslerin yeniden yükselmesine neden oldu.

Özellikle Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin Sırp üyesi Milorad Dodik, Yüksek Temsilci'nin kararı iptal edilene kadar Bosna Federasyonu, cumhurbaşkanlığı, parlamento ve federal hükümetteki kilit organları boykot edeceklerine, akabinde de ülkenin parçalanma sürecini başlatacaklarına

dair açıklamalarda bulundu.

Yaşanan bu gelişmeler sonrasında -özellikle Bosna-Hersek'te faaliyet gösteren Avrupa Birliği Gücü'nün (EUFOR) görev süresinin sona ermek üzere olduğu ve uzatılmama riskinin bulunduğu bir zamanda- Dodik yeni bir açıklama daha yaparak Bosna-Hersek Silahlı Kuvvetleri'nin kurulmasına yönelik onayı geri çekme ve bir Sırp Cumhuriyeti Ordusu kurmak için Sırp Cumhuriyeti Meclisi'ne yasa teklifi sunma niyetini ilan etti. Ayrıca Bosna Devleti'nin askerî güç ve güvenlik üzerindeki tek yetkisine de meydan okuyarak, Sırp Cumhuriyeti topraklarında devlet düzeyindeki

yargı organları ile istihbarat ve polis teşkilatlarının çalışmalarını yasaklayan yasaları çıkaracaklarını da duyurdu.

Ayrılıkçı Söylemlerin Nedenleri

Bosna-Hersek'teki ayrılıkçı söylemlerin en önemli sebebi, Bosna Savaşı'nı sona erdirmek için imzalanan ve ülkenin son derece kusurlu siyasi sistemini tasarlayan Dayton Barış Anlaşması'dır. Ayrıca son yerel seçimlerde Sırp Cumhuriyeti'nde oyları düşen Milorad Dodik'in oylarını arttırma hırsları; yeni yüksek temsilcinin Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) daimi üyeleri olan Rusya ve Çin'in onayı olmaksızın atanması; Avrupa Birliği (AB) genişleme sürecinin neredeyse sona ermesi gibi nedenler de bu sürece etki etmektedir.

Dayton Anlaşması

Bosna-Hersek'in kaderini yazan Dayton Anlaşması'na göre ülke, 10 kantondan oluşan ve ademimerkeziyet esasına göre yönetilen Bosna-Hersek Federasyonu, Sırp Cumhuriyeti ve ayrı bir yönetimi olan Brcko bölgesinden meydana geliyor. Brcko'nun en önemli işlevi ise, Sırp Cumhuriyeti topraklarını ikiye bölerek Bosnalı Sırp'ların toprak bütünlüğünü engellemek.

Bosna-Hersek'teki en yüksek siyasi otorite olan Başkanlık Konseyi Sırp, Boşnak ve Hırvatları temsil eden üç kişiden oluşuyor ve her üye, ülkeyi sekiz aylık sürelerle dönüşümlü olarak yönetiyor.

Hırvat ve Boşnak meclis üyeleri Bosna-Hersek Federasyonu'ndan seçilirken, Sırp meclis üyesi Sırp Cumhuriyeti'nden seçiliyor. Sırp Cumhuriyeti'nde yaşayan bir Boşnak veya Hırvat sadece Sırp temsilciye oy verebilirken, Bosna-Hersek Federasyonu'nda yaşayan bir Sırp da sadece Boşnak veya Hırvat temsilciye oy verebiliyor.

Başkanlık Konseyi kararlarını oy birliği ile alabiliyor; yani alınan herhangi bir karar Sırp, Boşnak ve Hırvat cumhurbaşkanlarının onayını gerektiriyor. Oy birliğinin sağlanamadığı durumlarda ise çekimser kalma zorunluluğu bulunuyor. Örneğin Bosna-Hersek, BMGK'da ABD Başkanı Donald Trump'ın Kudüs kararını eleştiren karar tasarısının oylamasında bu sebeple çekimser kaldı. Benzer şekilde Bosna-Hersek, Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin Sırp üyesi tarafından veto edildiği için Kosova'nın bağımsızlığını tanıyamadı. Her üç grup da ülkenin geleceği için önemli olan AB üyeliğini desteklerken, Sırp'lar tarafından desteklenmediği için NATO üyeliği askıya alındı.

Dayton Anlaşması'nın yarattığı karmaşık sistemin en büyük tuhaflıklarından biri -ve bugün tartışmaların merkezinde yer alan makam - "Yüksek Temsilci" pozisyonudur. Bu kişi, BMGK tarafından atanan geniş yetkilere sahip yabancı bir diplomattır; Başkanlık Konseyi üyeleri de dâhil olmak üzere ülkedeki diğer tüm hükümet yetkililerini görevden alma ve yasayı değiştirme hakkına sahiptir. Örneğin

2001 yılında Hırvatistan Cumhurbaşkanlığı Konseyi üyesi Ante Jelavić o zamanki yüksek temsilci tarafından görevden alınmıştır.¹

Bu karmaşık sistem, özellikle tasarlanmış bir Pandora Kutusu'na benzetilebilir. Zira mevcut anayasanın ülkenin parçalanmasına ön hazırlık olarak değerlendirilebilecek şekilde düzenlenmiş olması sistem için ciddi bir tehdit. Örneğin Cumhurbaşkanlığı Konseyi'nin Sırp üyesi Milorad Dodik, Sırp Cumhuriyeti'nin Bosna-Hersek'ten bağımsızlığını ilan edip uzun vadede Sırbistan ile bütünleşmek istediğini ve bu yönde adımlar attığını açıkça belirttiği hâlde herhangi bir yaptırımla dahi karşılaşmıyor.

Bir diğer kurucu halk olan Hırvatlar da yoğun nüfuslu bölgelerinin Bosna-Hersek'ten ayrılmasını istiyor; ancak yakın gelecekte bu isteklerini gerçekleştirmenin mümkün olmadığını bildiklerinden, bu amaca yönelik ilk adım olarak üçüncü bir entitenin kurulmasını talep ediyorlar. Bu tür talepler Bosnalılar ve uluslararası toplum tarafından reddediliyor.

Bosna-Hersek prensipte tek bir devlet gibi görünse de idari yapısının iki varlığa dayanması, insanların kendilerini farklı devletlerin vatandaşları gibi hissetmelerine neden oluyor ve bu durum ülkenin bölünmesi ihtimalini pekiştirip toplumlar arası entegrasyonu zorlaştırıyor. Boşnaklar, Hırvatlar ve Sırp -hepsi birbiriyle etnik çatışma yaşamış- arasından seçilen bir temsilcinin dönüşümlü bir

şekilde cumhurbaşkanı olarak görev yaptığı mevcut sistem yerine, etnik azınlıklara "azınlık hakları"nın verildiği, cumhurbaşkanlığını sadece Boşnakların üstlendiği bir sistem kurulması, ülkeyi daha dengeli ve daha yönetilebilir bir hâle getirecek olsa da taraflar arasında hâlihazırda bu yönde herhangi bir anlaşma ihtimali söz konusu görünmüyor.

Sistemin en büyük zaaflarından biri de dışarıdan müdahaleye açık olması. Örneğin Sırbistan'ın Bosna'daki Sırp Cumhuriyeti üzerindeki, Hırvatistan'ın da Hırvatlar üzerindeki etkisi bu ülkelerin Bosna-Hersek'in işlerine kolayca müdahale edilebilmesine imkân veriyor. Ülke, uluslararası aktörlerin müdahalesine de çok açık. Mesela Rusya, bağımsızlık talep eden Sırp'ların kayıtsız şartsız arkasında dururken, mevcut durumu korumaya çalışan Batılı güçler bu talebe karşı çıkıyor. Boşnakların yanında yer alan Türkiye de Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünü korumaya yönelik politikalar izliyor ve giderek daha da büyük sorunlara sebep olan Dayton Anlaşması'nın güncellenmesi gerektiğini savunuyor.

Yüksek Temsilcinin Atanması

12 yıl boyunca Bosna-Hersek'te yüksek temsilci olarak görev yapan Valentin Inzko'nun yerine Alman Christian Schmidt'in Rusya ve Çin'in onayı olmaksızın atanması, ülkedeki tansiyonu yükselten bir diğer faktör oldu.

Çin ve Rusya onayları olmaksızın Schmidt'in yüksek temsilci olarak atanması akabinde, 22 Temmuz'da BMGK'da Yüksek Temsilcilik makamının bazı yetkilerinin sınırlandırılmasını ve 2022'de de bu makamın kaldırılmasını teklif etti, ancak bu öneri BMGK'nın geri kalan 13 üyesi tarafından desteklenmediği için yürürlüğe girmedi.² Buna karşı Rusya ve Çin, Alman Christian Schmidt'in yüksek temsilci olarak atanmasının BMGK üye ülkeleri tarafından onaylanmadığı için yasa dışı olduğunu ilan ettiler.

Son olarak 3 Kasım'da gerçekleştirilen BMGK toplantısında, EUFOR'un görev süresinin asker sayısında herhangi bir artış yapılmaksızın bir yıl daha uzatılması kabul edildi. Ancak geleneksel olarak BMGK'da Bosna-Hersek'teki gelişmeler hakkında bilgilendirme yapan yüksek temsilcinin sunum yapmasına müsaade edilmedi; hatta açıklanan nihai metinde de kendisine yer verilmedi.³ Dolayısıyla BMGK onayı olmaksızın atanan yeni yüksek temsilcinin meşruiyetinin daha da fazla sorgulanmasına yol açan bu durum, Rusya ve Çin'in zaferi olarak yorumlandı.

Oy Oranlarındaki Azalma

Ayrılkçı söylemlerle ipi göğüsleyen Milorad Dodik'in lideri olduğu Bağımsız Sosyal Demokratlar Birliği'nin (SNSD) Sırp Cumhuriyeti Millî Meclisi'ne gönderdiği milletvekili sayısı her geçen yıl azalmakta; 83 sandalyeden oluşan millî meclise

2006 yılında 41 milletvekili gönderen SNSD, 2018 yılında 28 milletvekili gönderebildi. SNSD'nin son olarak 2020 yılında gerçekleştirilen yerel seçimlerde 22 yıldır yönettiği Sırp Cumhuriyeti başkenti Banja Luka'da mağlubiyet yaşaması üzerine Dodik, Ekim 2022'de yapılacak genel seçimlerde de benzer bir sonuç almamak ve mevcut oylarını konsolide etmek için milliyetçi ve ayrılkçı söylemlerinin dozunu giderek arttırdı.

AB Genişleme Sürecinin Duraksaması

Balkan ülkelerinin AB üyesi olacaklarına yönelik umutlarının azalması, dolaylı olarak bölge ülkelerindeki milliyetçi söylemlerin yükselmesine neden oluyor. AB'nin en ciddi rakiplerinden biri olan Rusya'nın Balkanlar'da ne kadar etkin olduğunu, Sırp Cumhuriyeti başta olmak üzere bölgedeki diğer ülkelerde de görmek mümkün. Örneğin Kuzey Makedonya'daki son seçimlerde AB yanlısı Sosyal Demokratlar ağır bir mağlubiyet aldılar.

Milliyetçi söylemlerin aynı zamanda AB'ye bir uyarı olarak da kullanıldığı şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Şöyle ki AB üyeliği yolunda ciddi adımlar atan Sırbistan, Sırp Cumhuriyeti kartını kullanarak AB'ye genişleme olmadığı takdirde Balkanlar'da Avrupa'yı da etkileyecek bir savaşın yaşanma ihtimali olduğunu ortaya koyarken Arnavutluk Başbakanı Edi Rama da AB genişlemesi olmadığı takdirde Kosova ile birleşebileceklerini

söyledi. Bu açıklamaların tam da Sırp Cumhuriyeti'nin ayrılıkçı söylemlerinin gündemde olduğu bir zamanda yapılması, mevcut konjonktürde Sırlara yönelik bir mesaj olarak da algılanabilir.

Bundan sonraki süreçte Bosna-Hersek'te yaşanacak gelişmelerin ülke içerisindeki

faktörlerden çok, özelde AB ile Rusya'ya genelde ise Batı ile Doğu arasındaki mücadeleye bağlı olduğu anlaşılıyor. Enerji krizinin konuşulduğu bu günlerde avantajlı konumda olan Rusya'ya karşı geri adım atmaya zorlanan Batı, bu tutumunu gelecekte de devam ettirirse, Bosna-Hersek sınavında yine başarısız olacak görünüyor.

Sonnotlar

1. Mehmet Uğur Ekinci, Bosna-Hersek Siyasetini Anlama Kılavuzu, SETA Yayınları, 45, 2014, s. 61. www.reuters.com/world/europe/russia-china-fail-un-bid-shut-down-bosnia-peace-envoy-2021-07-22/
2. Michelle Nichols, "Russia, China fail at U.N. in bid to shut down Bosnia peace envoy", July 22, 2021. [https://](https://www.reuters.com/world/europe/russia-china-fail-un-bid-shut-down-bosnia-peace-envoy-2021-07-22/)
3. Security Council 8896th Meeting, <https://www.un.org/press/en/2021/sc14685.doc.htm> (05.11.2021).